

УДК 821.161.2: Корній

Янцелевич О. С.,
аспірантка Інституту філології,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
yantsolesya@gmail.com

ІРОНІЯ В РОМАНІ ДАРИ КОРНІЙ “ЩОДЕННИК МАВКИ”

Анотація

Стаття присвячена визначенню прихованої іронії в жанрі любовного роману. Проаналізовано засоби комічного (окарикатурення, перебільшення, применшення, дотепність), які драматичним ситуаціям надають іронічного характеру, формують індивідуальний авторський стиль письма, підсилюють гостроту діалогів у тексті, розкривають характери героїв. Прихована іронія є невід’ємною складовою жанру любовного роману. Іронія виходить на перший план аби змінити монотонний стиль оповіді, колоритніше охарактеризувати події і персонажів твору. Фантазія людини відіграє значну роль у виявленні комічного у любовному романі.

Ключові слова: любовний роман, масова література, іронія, засоби комічного, сміх.

Summary

The article is devoted to the definition of the hidden irony in the genre of love affair. We analyze the means of comic (caricature, exaggeration, diminution, wit), which give the ironic character to the dramatic situations, form the individual author's style of writing, increase the sharpness of dialogues in the text, reveal the characters of the heroes. Hidden irony is the integral part of the genre of love novels. Irony comes to the fore in order to change the monotonous style of narrative, more colorful characterize the events and the characters of the work. The fantasy of a person plays a significant role in the showing of comic in a love novel.

Key words: love novel, mass literature, irony, means of comic, laughter.

Жанр “дамського любовного роману” відомий як улюблений жанр масової літератури серед жіночої аудиторії ще в пострадянському суспільстві. Казка про Попелюшку зі щасливим фіналом, головна героїня якої є еталоном краси та жіночності, стала комерційно успішною [5, 48, 53].

І хоч формульність [3] і однотипність роблять його впізнаваним, а у читача є можливість відпочити, створивши свій власний світ (ескапізм) – це не перетворює всю літературу цього жанру на один роман зі змінними героями і місцями дій, хоч так стверджують більшість дослідників. Індивідуальність авторського письма важливіша за жанр в якому він працює. Яскравим прикладом цього є романи Дари Корній (Мирослави Замойської), що засвідчила премія літературного конкурсу “Коронація слова” у 2010 році.

Любовні романи не можуть бути популярними тільки тому, що розміщені серед літератури цього ж жанру і впізнавані за зовнішнім оформленням книг. Ім’я автора є важливим, не дивлячись на те що “більшість героїв масової культури ближчі і зрозуміліші сучасному сприйняттю, аніж герої національного фольклору” [8, 35].

Усього налічується одинадцять романів письменниці, два з яких у співавторстві з Талою Владмировою (“Гонихмарник”, 2010; “Тому, що ти є”, 2012; “Зворотний бік світла”, 2012; “Зірка для тебе”, 2013, “Зворотний бік темряви”, 2013; “Зозулята зими” (у співавторстві з Талою Владмировою), 2014; “Щоденник Мавки”, 2014; “Крила кольору хмар” (у співавторстві з Талою Владмировою), 2015; “Петрусь-Химородник”, 2015; “Зворотний бік сутіні”, 2016; “Зворотний бік світів”). Видавцем творів є Клуб Сімейного Дозвілля (КСД), а порівняння із американською письменницею Стефані Маєр – хороший піар-хід для підвищення рейтингу.

Особливість письма Дари Корній, родзинка її творчості не лише в зверненні до теми міфології, а й у іронічній подачі звичайних, буденних і побутових ситуацій, які, на перший погляд, повинні б сприйматися більше драматично, аніж комічно.

“Щоденник Мавки” – історія-притча, історія-легенда і одночасно наскрізна історія, яка і є і притчею, і легендою [4, 6]. Історія має декілька сюжетних ліній: художник Олексій іде з міста подалі від людей від дружини Ірини, яку вважав своєю музою, Іринкою-веселинкою. Алкоголічка-бомжиха, колись успішна, лишається без чоловіка, який пішов до іншої і має з нею дитину. Заможний мужчина наймає ловеласа аби отримати Магду, в яку закохався. Мавки і Чугайстри змішалися і любовна історія підсилюється іронією, дотепністю, сарказмом.

Ще Арістотель стверджував, що смішною може бути тільки людина і поза людським комічне не існує. За Бергсоном, жалість і співпереживання, не лишають місця комічному і сміх принижує того, проти кого він спрямований, його мета – лякати, ображаючи, не маючи нічого спільного з добрим сміхом [1, 10, 94]. За Проппом, фізичне, розумове і моральне життя людини може стати об’єктом сміху, смішне лише потрібно розпізнати, для цього існує безліч прийомів: *“Кожна людина – суміш різноманітних як позитивних, так і негативних якостей у різних пропорціях”* [6, 63].

“Щоденник Мавки” Дари Корній – яскравий приклад для визначення у ньому іронії. Переповідаючи стереотипну ситуацію, історія викликає співпереживання, але іронічний характер розповіді чітко вказує на комічність.

Маємо типову ситуацію в якій буденність протиставляється абсурдові [2, 74]. Роман запевнює дружину, що стандарти за якими всі живуть уже давно змінилися і немає нічого протиправного у його поведінці. Таким чином етичні норми, життєві закони і правила слугують опозицією до новостворених діючих поглядів і резонують між собою. Іронічні докори чоловіка мають характер насміхання, знуцання, сарказму (в’їдливого сміху). Людина не при звичаєна до суспільства (тобто Мавка) – смішна:

“Вірність, клятва біля вітваря, приплела ще й заповіді Божі. Хто за ними нинька живе? Покажи хоч одного ідіота. Навіть монахи в

монастирях давно перетворили це на продукт, яким можна і треба торгувати. Ох, дуринда! Усі люди так живуть і вже давно брешуть – ближньому, Богу, а найбільше – собі. Люба моя, то все умовності, традиції, які не мають жодної вартості. Що тобі не подобається? Те, що в мене є коханка? Не заперечу. Ти спитала – я відповів чесно. Ліпше б ти не питала, бо із твоїм ставленням до світу краще залишатися сліпим, глухим та німим” [4, 18].

Пропп стверджує, що насміхання явище частіше за інші види сміху [6, 69]. Поряд з насміханням зустрічаємо злий сміх: перебільшені, часом надумані, недоліки дають підґрунтя для негативних почуттів. Такий сміх не викликає співчуття і не пов’язаний з комізмом [6, 73].

Суть іронії полягає в тому, що явний осуд перетворюється на схвалення і навпаки (схвалення має значення осуду): сказане не має буквального значення, а розуміється через підтекст. Сарказм відрізняється від іронії лише більшою в’їдливістю [2, 80]. Нехтування справжніми рисами героїні і підкреслення незначних недоліків вказують на применшену форму окарікатурення. Любовний трикутник Роман – Магда (дружина) – Тоня (коханка) дає опис жінок двох типів: домогосподиня і бізнес-леді. Феміністична проблематика і опозиції дружини – коханки, дому – помешканню коханки, буденності – новим емоційним переживанням підсилюються прихованою іронією, яка є допоміжним засобом розкриття драматичного конфлікту.

У монографії “Турбота як робота...” соціологиня Олена Стрельник доводить, що материнство, то не просто фізіологічна здатність жінки народжувати, а робота, яка потребує первинних навиків жінки-мами з багатьох дисциплін [7]. І якщо роль головної героїні саме така, то роль чоловіка абсолютно відмінна і нівелюється через його зраду. У романі “Щоденник Мавки” Дара Корній подає два типи чоловіків: гультя (Романа) і вірного родині (Олексія). Якщо в комедії висміюють будь-яку професію, то в любовному романі “професія” зрадника (його зовнішність, характер, вчинки) висміяна іронічно. Відчутний контраст в опозиції чоловік – коханець, наче й не викликає сам по собі сміху, але факт переродження, перевтілення чоловіка в коханця та ще й заради грошей смішний через приреченість ситуації, механічність дії [1, 36]. В такому випадку тілесне переважає над духовним, тіло сперечається з душею і смішне “професійне” (*у нас коханець – професія*) подвоюється за рахунок смішного фізичного [1, 45].

Гендернорольова диференціація в суспільстві чітко розподіляє сфери впливу: за жінками закріплюється сфера приватного сектору, жінка відповідальна за родину і реалізується в жіночих професіях. Чоловік – публічна особа і він не несе відповідальності за побутові справи (родина, виховання дітей), а може лише за бажанням допомогти [7, 47]. Так і Роман, сміючись з дружини, категорично не сприймає і

відштовхує все що має зв'язок з буденністю і заважає йому реалізуватися в суспільстві (“... вона ж, мов та стеля з бетону, не дає йому випростатися” [4, 85]). Тому надає образів Магди негативних характеристик, що вказує на їхню відсутність:

“Дістало, досить прикидатися, великомученице. Усі так живуть, чого ти від мене хочеш, га? ... Я заслуговую на ліпше і на більше. І Тоня мені відкрила двері у великий світ” [4, 20].

Комізм карикатури підкреслюється виразом обличчя Романа, (*“Опасиста фігура, запхана в дорогий костюм ... Маленькі карі очі на круглому обличчі чоловіка ... Смоляне волосся, дуже коротко стрижене, аж покрилося інеєм від холоду, яким віяло від його слів”* [4, 19]) яке називаємо смішним, бо *“з нього наче викристалізувалось все душевне життя особистості в якусь систему”* [1]. Бергсон стверджує, що *“будь-яка вада може бути смішною у правильно складеної людини”* [1].

Буденний образ дружини Магдалени набирає негативного сприйняття у баченні Романа, бо стереотипні поняття побуту, дружини-домогосподарки, дому мають негативну конотацію у бінарному протиставленні. А іронічне порівняння Магди з річчю [6] (*“Ти ж зовсім не пристосована до життя. Як вазонка... Господи, чудо-юдо якась! Хто ти така? Жалюгіддя зацофане... Тож, “кухана”, сиди вдома, вари борщі...”* [4, 21]) плюс негативно маркована лексика не просто надають висловлюванню колориту [6, 28], а навпаки вказують на позитивні якості героїні (хороша мама, дружина, більшість часу займається хатніми справами). Поведінка Романа під час висловлювання не обдумана, не спланована, а автоматична, тому іронічна. За Бергсоном, *“Якщо нерухома людина зображується як річ, то людина в русі – як автомат. Пози, жести і рухи людського тіла смішні настільки, наскільки тіло викликає у нас уявлення про звичайну машину”* [4, 30].

Коли чоловік каже Магді, що він йде від неї, то наче здавлює пружину, а вона (Магда) знову її виправляє, просячи лишитись і обіцяючи все забути. Він не соромиться правди і не прикрашає її, а вона свідомо себе обманює, що зможе пробачити. Почуття, наче пружина, знову виправляється, а думка стискає це почуття [1, 22]. Далі події прискорюються і набирають обертів, коли Магда відмовляє чоловікові, відштовхує його, той у свою чергу сердитий потім на коханку, а та на Магду, або їхніх дітей і т.д. Ситуація стає гарячою... За Бергсоном суть механічної комбінації в тому, що вона повертається до попередньої точки відліку. Так Роман, котрий сам залишив родину, врешті намагався повернутись і Тоня, приворожуючи Романа, повернувшись до такого ж страждання, яке змусило її до такого вчинку (втратила маму, звинувачувала у всьому Магду, не зазнала щастя з коханим; ситуація ходіння колом) [1, 26]. Ситуацію можна порівняти з мильною бульбашкою, яка все більше і більше надувається, а потім з тріском

лопається. Таке порівняння вдало виражає всю суть справи [6, 68]. Факти повторювання подій дають нам приклади комічного [1, 27]. Поведінка Романа схожа і на казковий сюжет “Курочки ряби” і на кульку, яка надувалась, надувалась і врешті тріснула. “Анестезія серця” тут не потрібна (за Бергсоном, *аби сміятися потрібно на деякий час стати жорстоким, нечутливим до чужої біди* [1, 71]) через неправдивість дій героїв, які не викликають жалю, а зображені авторкою з прихованою, а інколи і явною іронією.

Ніколи не зрозуміє сміху той, “хто чутливий і налаштований в унісон з життям, хто кожну подію в житті відчуває” [1, 11, 12]. І якщо зраду чоловіка сприймати як трагедію в родині, то можна не звернути уваги на комічність ситуації. Але, забувши про почуття, і звичайна життєва подія є іронічною, і не може бути вирішена без гостроти комічного. Напруження у з’ясуванні стосунків, відчувається і набирає найвищої своєї драматичності завдяки гостроті комічного: *“Яка вона розумака, його Тонюся! НЕ то що це безлике непорозуміння, яке зараз знаходиться у його ж таки квартирі, в іншій частині міста та за іронією долі досі вважається його законною дружиною. Тонечка... Українська мрія – пишнотіла. Магда... Курка мокра, а не жінка”* [4, 85]. Іронія на протиставленні, применшення якостей однієї за рахунок іншої з розумінням применшення як позитивного, а не негативного.

Якщо будь-яку драматичну ситуацію можна уявити так, наче то лише маріонетка, за ниточку якої хтось сіпає і керує, то наша фантазія може зробити з найбільшої драми комічну подію [1, 24, 27–32]. Тоня добре знала як “притулитися” до Романа, як заспокоїти, що він любить, знала як “управляти цією стихією”: *“Чоловіки в таких випадках завжди перетворюються на тупих баранів”* [4, 86].

Як порівняння людини з річчю є комічним, так і порівняння з тваринами. Уподібнення людини до тварини має іронічний характер і викликає сміх [6]. Роман – “осел”, який не може “бути повноцінним партнером” для птахи (Магди): *“Бо хіба пташка знає, що віслюку для щастя треба?”*. А от Антоніна “роботяща конячка” могла “приручити” віслюка [4, 87]. Тоня змусила Романа весь бізнес переписати на неї, аби потім з тією “мишею” не ділитися після розлучення.

Комічною стає кожна фраза, до якої додається безглузда думка. І для Тоні виявилось не достатнім *“отримати інструкцію до Романа, бо людина не пралка і не пилосос, існує ще купа різних приміток та додатків у вигляді дітей, родичів. І з тим боротися найважче”* [4, 89].

Ще одна сюжетна лінія – Олексій та Ірина. Їхнє знайомство зумовлене матеріальною винагодою з її боку, має іронічний підтекст. *“Матеріальна сторона завжди смішна, як і та яка обмежує тіло”* [1, 43]. У випадку, коли перевага надається матеріальному над духовним присутній комізм ситуації:

“Та коли закоханий ще студент Олексій поклав до ніг коханої однокімнатну хрущівку в Києві, а для іногородніх – то був цілий скарб, серце Ірини тьохнуло, вежа впала і вона сказала “Так”...” [4, 43].

Не маючи взаємного почуття любові від дружини, чоловік все ж намагався створити взаємність. Маємо казковий сюжет, в якому він, наче золота рибка виконував *“всі забаганки дружини, яка все більше ставала схожою на бабу біля розбитого корита”*: купував їй машину, дачу [4, 44, 45]. Олексій бездоганно виконував роль чоловіка, а от дружина мала б забезпечити зворотній зв'язок, мала б не лише стимулювати його заробляти гроші, а й любити і дякувати за це, аби не повернутися до *“розбитого корита”*.

Першочерговість матеріальних благ Ірини над естетичними бажаннями Олексія стала приводом до іронії з вуст друга Олексія Назара, який нагадує, що музу до каструлі не прив'язують, що вони ніколи разом не відпочивали, бо *“Вона – у Єгипет, ти – у Карпати, вона – у Туреччину, ти – на Десну. Ти – у Холодний Яр, а в неї – фешн. Тьху”* [4, 68, 69]. А, очевидно, мавши такий приклад подружнього життя, сам він у 45 років, як і Сковорода *“ніколи не був одружений, йому з тіла ніколи не виймали душу, не топтали її”* [4, 68].

Комічна ситуація любовного роману, яка вже встигла стати народною і набрати жанру анекдоту – родинні стосунки між зятем і тещею. Жартома видаючи бажане за дійсне, власні думки за невинний жарт, маємо іронію, *“яка підсилюється по мірі того, як той, хто говорить надихається ідеєю блага; ось чому іронія внутрішньо може розпалюватись до того, що стає згущеним красномовством”*. Моралізуючи дії зятя, теща детально, з подробицями описує ситуацію, що є прийомом гумору. У нашому прикладі іронічного гумору, або злого гумору [1, 37].

Комічність простежується: у рухах Ірини, яка *“прожогом вилетіла з кімнати, схопила слухавку”* [4, 41], у діалозі з мамою, яка запевняє її, що чоловік їй не підходить, що не любить, що замість Єгипту повіз у гори і застудив сина. Хоч Олексій не був ледарем і достатньо заробляв і купив теці квартиру в Києві, а та *“скромно подякувала... Та все ж свої думки щодо безпутного зятя не змінила. От тоді Олексій уповні й осягнув істину, що весь фольклор про демонічне походження тещ – то не зовсім фольклор. Наївний!”* [4, 41]. Стосунки в родині не мали продовження і Олексій поїхав з міста, лишивши все майно дружині й синові та мама всеодно: *“зуміє все показати дитині в такому світлі, що я ще й винним залишуся”* [4, 48].

Гендерне протиставлення має місце і в сюжетній лінії Олексія та Ірини. Він художник, йому потрібна муза, а вона звичайна людина, якій *“набридли”* його *“хмари, дурнуваті друзі, причмелені розмови про*

щастя” і бажання *“подивитися серіал, отой дешевий, які ти так ненавидиш”* [4, 39] задовольняє всі її потреби.

Олексій не одноразово намагався врятувати стосунки (приклад здавлювання пружини) і благав дружину зберегти родину. На що муза запропонувала йому *“свою любов запхати собі в задницю...”* [4, 38] і досить зрозуміло пояснила, що немає значення те, що вона мама, а його вона не любить, бо має на чоловіка *“стійку алергію”* і *“якщо не забрати алерген, то пацієнт помре”* [4, 38].

Іронічно про буденні речі говорять Магда і Машка. Машка відверто скаржиться на те, що не вивозять сміття, що *“кругом... бардак. / в головах, і в країні, й у світі бардак”* [4, 49]. Бомжиху Машку Мирослава Замойська теж змальовує з іронією, це *“довготелеса, худа, з чіпкими руками”* жінка, яка в смітнику не може знайти собі взуття, бо при високому зрості має дуже малий розмір ноги.

Любовні романи, захоплюючи читача повністю, заволодівають ним і він губиться у віртуальному світі, але не зникає, адже *“задивитися на зірки”* як Дон Кіхот - це краще, аніж *“звалитися в колодязь”* [1, 15].

Закохана людина мрійлива і смішна однаково як розгублена і як та, що впала, і довірлива жертва обману, яка ідеалізувала оточуючих і потім спіткнулась об дійсність, наївним мрійникам життя постійно розставляє пастки. Вони незібрані, віддалені від реалій. Систематична розгубленість – свідчення мрійливості. Ці якості доповнюють одна одну [1, 16, 17]:

“А ось ти, наприклад, на що годна піти заради мене? Що можеш дати мені, окрім отих твоїх дурнувятих закидонів про моральність, честь, совість, примарне кохання. Змирися, мала!” [4, 20].

Ескапізм жанру любовного роману включає проживання читачем і героєм однакових життєвих ситуацій. Іронічний сміх любовного роману може зрозуміти лише той, хто *“в темі”*, хто має спільний досвід [1, 11].

Якщо віддаленість сьогоденного модного (часом невірною) сприйняття невідчутна з прийнятою, вже утвердженою в суспільстві, то певні речі не зможуть бути смішними. Лише контраст може показати комічність [2, 34,35]. Наприклад, як Мамай у своєму народному одязі прийшов на презентацію книжки Магди, він був наче з іншого світу, хоча й до цього світу, до міста був колись причетний, бо жив тут до того... але на нього всі звертали увагу через одяг...

Отже, прихована іронія є невід’ємною складовою жанру любовного роману. І як тільки монотонний стиль оповіді набирає іншого тону, на перший план виходить іронія, аби колоритніше охарактеризувати події і персонажів твору. Такі прийоми як окарікатурення, перебільшення, применшення, дотепність та інші є засобами вираження комічного. Фантазія людини відігріє значну роль у виявленні комічного у любовному романі. Часом потрібно поглянути на ситуацію збоку, *“стати глядачем у*

залі з акторами” [1, 39]. Оскільки любовному роману властиво викликати почуття хвилювання, співпереживання, прихована іронія присутня в ньому як допоміжний засіб аби показати добро і зло, різнобічно подати образи та характери героїв, вказати на їхні переваги і недоліки. Людина не може сама себе бачити і не може сама судити про свої вчинки, через це вона розгублена і комічна (як, наприклад, Дон Кіхот). А мрійливість, властива героям любовного роману, здатна викликати сміх [1, 41].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бергсон А. Смех [Электронный ресурс] / А. Бергсон. – М. : Искусство, 1992. – Режим доступа : https://royallib.com/book/bergson_angli/smeh.html
2. Дземидок Б. О комическом [перевод с польского] М. : Прогресс, 1974. – 225 с.
3. Кавелти Дж. Г. Изучение литературных формул / Дж. Г. Кавелти ; [пер. с англ. Е. М. Лазаревой, вступ. заметка А. И. Рейтблата] // Новое литературное обозрение. – 1996. – № 22. – С. 33–64.
4. Корній Д. Щоденник Мавки : роман / Дара Корній ; передм. О. Хвостової. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2016. – 304 с.
5. Купина Н. А. Массовая литература сегодня: учеб. пособие / Н. А. Купина, М. А. Литовская, Н. А. Николина. – [2-е изд.]. – М. : Флинт : Наука, 2010. – 424 с.
6. Пропп В. Проблемы комизма и смеха [Электронный ресурс] / В. Пропп // Лабиринт. – Режим доступа : https://royallib.com/book/propp_vladimir/problemi_komizma_i_smeha.html
7. Стрельник О. Турбота як робота: материнство у фокусі соціології : монографія / О. Стрельник. – К. : Критика, 2017. – 288 с.
8. Черняк М. А. Массовая литература XX века : учеб. пособие / М. А. Черняк. – М. : Флинт: Наука, 2007. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 17 жовтня 2017 року